

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
UMJETNIČKA AKADEMIJA U OSIJEKU
ODSJEK ZA LIKOVNU UMJETNOST
STUDIJ LIKOVNE KULTURE
SMJER: GRAFIKA

JASMIN MIŠKOVIĆ

**EGZISTENCIJALIZAM IZRAŽEN KROZ
PROCESUALNOST DUBOKOG TISKA**

DIPLOMSKI RAD

Mentor:

Izv. prof. art Mario Čaušić

Osijek, 2017.

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. VIZUALNI UTJECAJI	2
2.1. UTJECAJ PROBLEMATIKE EGZISTENCIJALIZMA.....	2
2.2. DUBOKI TISAK - TRAG PROCESUALNOSTI.....	4
3. GRAFIČKI LISTOVI.....	7
3.1. RAZGOVOR I, RAZGOVOR II.....	8
3.2. NAPREDAK I, NAPREDAK II.....	10
3.3. EVOLUCIJA I, EVOLUCIJA II, EVOLUCIJA III	13
4. ZAKLJUČAK	17
5. SAŽETAK.....	18
6. LITERATURA.....	19

1. UVOD

Skup grafičkih sedam listova koji se temelje na vizualno-tehničkom eksperimentu u grafičkim tehnikama dubokog tiska, objedinjeni su u cjelinu nazvanu "Egzistencijalizam izražen kroz procesualnost dubokog tiska". Istraživanja i eksperimentiranja u vizualno-tehničkim mogućnostima dubokog tiska korištena su kako bi se jasnije izrazila egzistencijalistička tematika u mediju dvodimenzionalnog grafičkog lista. Seriju od sedam grafičkih listova različitih formata izvedbeno i tematski povezuje propitivanje egzistencijalne problematike, motivi prolaznosti, nastajanja i nestajanja, ne samo u kontekstu čovjeka i njegovog djelovanja, već i u širem kontekstu prirode i svemira.

Eksperimentirajući sa različitim grafičkim tehnikama dubokog tiska, rezanjem i preklapanjem matrica, zamijetio sam određeni proces u svom stvaranju. Tijekom stvaranja i otiskivanja proba svoje grafičke matrice, primjetio sam kako postoji vremenski tijek izmjenjivanja različitih motiva u mom radu. Kao posljedica toga, počinjem istraživati i eksperimentirati sa različitim metodama vremenskog registriranja traga i motiva svoje matrice na grafički list. Kako bih dobio cijeloviti zapis u svom radu, počinjem propitivati egzistencijalističku problematiku ne samo u vizualnim motivima već i u tehničkim mogućnostima dubokog tiska. Stvaranje radova temelji se na razmišljanju o prolaznosti traga, otiskivanjem (dokumentiranjem) traga sa matrice na grafički list te nastavljanjem rada na matrici i ponavljanjem tog procesa na istom grafičkom listu. Na taj način grafički otisci predstavljaju skup kadrova koji dokumentiraju matricu i pripovjedaju priču.

Cilj mi je iskazati osobni likovni izraz i vlastito egzistencijalističko propitivanje.

2. VIZUALNI UTJECAJI

2.1. UTJECAJ PROBLEMATIKE EGZISTENCIJALIZMA

Egzistencijalizam, odnosno filozofija egzistencije, jedan je od značajnih pravaca u filozofiji 20. stoljeća. Egzistencija kao centralni pojam, podrazumijeva se kao način čovjekova postojanja. On propituje slobodu i važnost pojedinca unutar besmislenog svijeta. Začeci egzistencijalizma u umjetnosti javljaju se nakon 2. svjetskog rata, kada francuski filozof Jean-Paul Sartre, krećući se u raznim umjetničkim krugovima u Parizu, proširuje razna egzistencijalistička propitivanja u svijet umjetnosti.

Egzistencijalizam je bio zastupljen većinom kroz verbalne oblike umjetnosti kao što su književnost, drama i u manjoj mjeri poezija. Nediskurzivni oblici umjetnosti (likovna i glazbena umjetnost) nisu privlačili toliku pozornost jer ne koriste jezik kao svoj medij izražavanja. Egzistencijalisti su smatrali da likovna i glazbena umjetnost mogu predočiti samo idealne sadržaje, značenje i lijepotu, ali oni nikada nisu transparentno i egzaktno izraženi kao kada bi bili izraženi riječima; idealni sadržaj nelingvističkih oblika umjetnosti ostaje zarobljen u materijalnosti umjetničkih radova.

"Jedna je stvar raditi sa bojom i zvukom, a druga izraziti se riječima. Note, boje i oblici nisu znakovi, oni se odnose samo na vanjštinu sebe.(...) Ne postoji svojstvo osjeta toliko sirovo da nije prožeto značenjem. To značenje počiva unutar njega, kao svijetla radost, plaha tuga, ostaje latentno; to je boja ili zvuk." (Sartre, 1948)

Za razliku od Sartrea, još jedan od predstavnika egzistencijalista tog vremena, Merleau-Ponty smatrao je da svi oblici umjetnosti mogu funkcionirati kao jezik. No Merleau-Ponty se slagao sa Sartreovim stavom da postoje značajne razlike između umjetničkih oblika. U svom dijelu *Proza svijeta* ustanovio je da postoji jedinstvena podloga iza svih oblika izražavanja što ih čini ravnopravnima jeziku, ali istovremeno naglašava specifičnost i egzaktnost jezika o kojemu je govorio i Sartre. Slike su "glasovi tišine" koji govore samo indirektnim jezikom i ostaju povezani uz svoju specifičnu materijalnost, što umjetničko dijelo čini zasebnim zatvorenim svijetom. Prema Merleau-Pontyju svaki slikar započinje svoju povijest sa svježim platnom jer vidljivi svijet ima beskonačan broj ekspresivnih verzija, od koji svaka čini smislenu cijelinu.

Egzistencijalizam se fokusira na iskustvo pojedinca, stoga on postaje savršeni instrument za interpretiranje mnogih poslijeratnih umjetnosti. Negativno stanje, u fizičkom i psihološkom smislu, koje je nastupilo završetkom 2. svjetskoga rata izazvano je nizom nesretnih okolnosti. Ratna razaranja su iza sebe ostavila opustošenu i spaljenu zemlju, porušene gradove i broj stradalih koji je do današnjega dana nemoguće utvrditi. To je razdoblje kada dolazi do velikih promjena političke slike u svijetu što se odražava na društvo i život pojedinca, a samim time i na djelovanje umjetnika. Takvu filozofiju vidimo u radovima Jean Dubuffeta i Wolsa u njihovoj izražajnoj i apstraktnoj umjetnosti enformela. Egzistencijalizam nakon rata također je prisutan i u figurativnoj umjetnosti, što je vidljivo u radovima Alberta Giacomettia i Francisa Bacona. Utjecaji egzistencijalizma vidljivi su i u radovima američkih umjetnika apstraktnog ekspresionizma, osobito u "akcijskom slikarstvu" koje umjetnički proces opisuje kao nužan čin direktnog izražavanja sebe, svoje slobode i autentičnosti.

Egzistencijalizam nikada nije postao pravac u likovnim umjetnostima, ali njegov motiv i inspiracija prožimao je i nastavlja prožimati umjetnička djela do danas. Tako su inspiraciju u egzistencijalizmu pronašli sljedeće grupe i pokreti: Tašizam, COBRA, Butoh, Art brut, Fluksus, grupa ZERO itd., suvremene i moderne konceptualne umjetnosti kao i performans. U Hrvatskoj se utjecaj filozofije egzistencijalizma mogao pronaći u manifestaciji Nove tendencije koja se održavala 60-ih i 70-ih godina 20. stoljeća u Zagrebu, a podrazumijevala je izložbe, simpozije i publikacije.

Inspiraciju u svom radu nalazim u motvima prolaznosti ljudskog života i svega što ga okružuje. S obzirom da živimo u vremenu kojim dominiraju revolucionarna znanstvena otkrića, istraživanje svemira i razvoj tehnologije u prvi su plan doveli spoznaju o neznatnosti malog čovjeka u kontekstu beskrajnog bespuća svemira. Svemirska sonda *Voyager 1* s položaja iza staza Neptuna i Plutona 14. veljače 1990. godine fotografira naš planet; svijetla točka, usamljeni piksel.

"Ta točka blijede svjetlosti je izazov za našu umišljenost, našu zamišljenu samodostatnost, za naše zavaravanje da zauzimamo neki privilegirani položaj u svemiru. Naš je planet usamljena točka u velikom svemirskom mraku koji je okružuje. Nema nikakve naznake da će odnekuda doći pomoć koja bi nas spasila od nas samih, u našoj zabiti, u svom tom ogromnom prostranstvu." (Sagan, 1994)

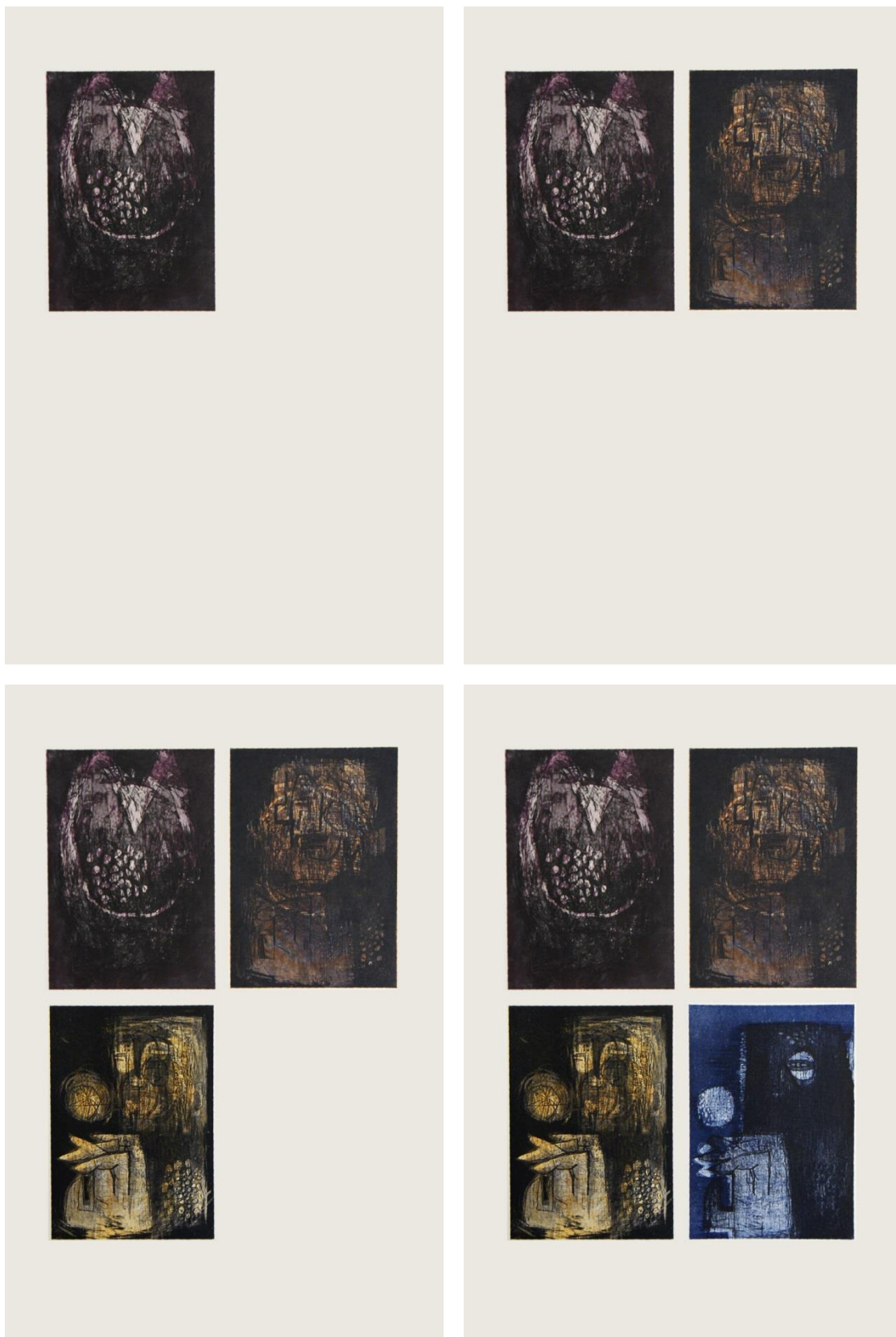
2.2. DUBOKI TISAK - TRAG PROCESUALNOSTI

Umjetnička grafika kao medij mora zadovoljiti dva osnovna zahtjeva: tiskovnu formu (matricu) i mora ju vlastoručno izraditi sam umjetnik. Grafika nije u potpunosti direktan medij, ona zbog svojih procesualno-tehničkih svojstava "prisiljava" umjetnika na sistematičnost; priprema matrice, vremenski "ograničeno" jetkanje matrice te otiskivanje matrice na papir. Grafika sadržava i vrlo bitnu dimenziju - vrijeme, tj. vremenski tijek stvaranja rada koji nazivamo procesom.

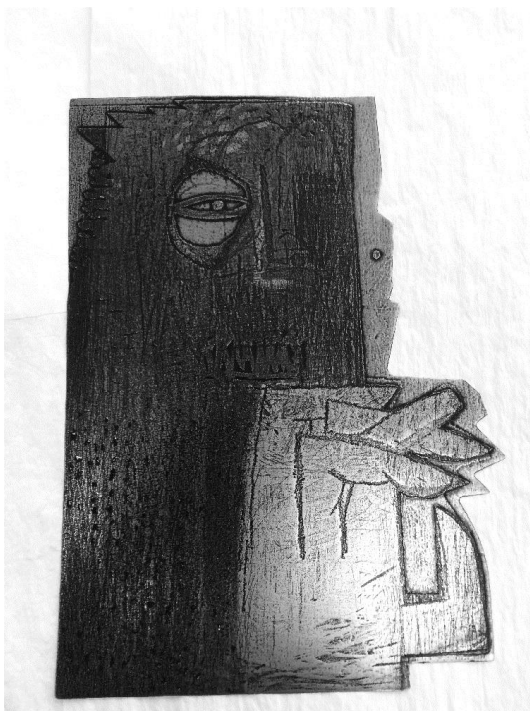
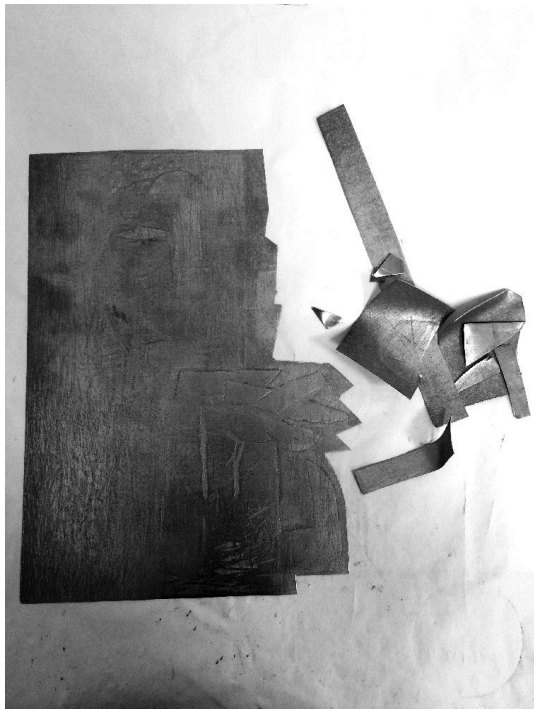
"Proces je izmjena stanja i položaja tijela, predmeta, prostornih mjesta, oblika materije i energije koja se odvija u vremenu i ima strukturu događaja. Svaki događaj u vremenskom trajanju ima početak, razvoj i završetak." (Šuvaković, 2005)

Radeći ovaj rad, proces mi je dozvoljavao da svaki korak nastajanja i nestajanja traga i motiva dokumentiram otiskivanjem matrica u različitim fazama stvaranja. Sistematičnim dokumentiranjem promjene tragova, motiva i matrice stvaram priču koja ima svoj početak, razvoj i završetak. Takav grafički list postaje limitiran jer je u usporedbi s "tradicionalnim" otiskom koji se može ponovno otiskivati, on jedinstven i nemoguće ga je ponoviti. Takva metoda rada čini ga neponovljivim i "smrtnim". Prema tome, motiv egzistencijalizma i fluidnosti promjene prisutni su, ne samo u vizualno-likovnim motivima grafičkih listova već i u samom procesu njihova nastajanja.

Na primjeru (Slika 1) prikazan je proces nastajanja grafičkog lista pod nazivom "Evolucija III". Tijek nastajanja grafičkog lista započinje prvim otiskom matrice, rad na matrici se nastavlja te u proizvoljnom trenutku zaustavlja i ponovno otiskuje na isti grafički list; isti se postpupak ponavlja dva puta. Na primjeru je vidljivo da svaki "kadar" čini zasebnu plohu koja posjeduje svoje vrijeme i prostor. Zasebni kadrovi po sebi su "apstraktni", no promatrani u cijelini dobivaju nova svojstva i značenje te počinju međusobno komunicirati; međusobno se nadopunjavaju i formiraju priču. Usporedno sa prikazivanjem nastajanja grafičkog lista prikazat ću i transformaciju matrice (Slika 2). Isti proces nastajanja i dokumentiranja matrice primjenjen je na svim grafičkim listovima.

Slika 1. Proces nastajanja grafičkog lista "Evolucija III"

Slika 2. Proces nastajanja matrice "Evolucija III"

3. GRAFIČKI LISTOVI

Diplomski rad tvori sedam grafičkih listova koji su oblikovani mehaničkim i kemijskim jetkanjem cinčanih ploča modrom galicom, $\text{CuSO}_4 \cdot 5\text{H}_2\text{O}(\text{aq})$, isključivo u grafičkim tehnikama dubokog tiska, a to su: akvatinta, bakropis, otvoreno jetkanje, suha igla i uljni pastel. Grafike su otisnute u boji na papir za duboki tisak: *Fabiano Rosaspina Avorio 70x100 cm, 285 g* i *Fabiano Rosaspina Bianco 70x100 cm, 285 g*. Sedam grafičkih listova raspodjeljena su u tri rada, jedan triptih i dva diptiha koje izvedbeno i tematski povezuje tema egzistencije, motivi prolaznosti, ne samo u kontekstu čovjeka i njegovog djelovanja, već i u širem kontekstu prirode i svemira. Triptih čine grafički listovi pod nazivom "Evolucija I, Evolucija II, Evolucija III", a dva diptiha "Razgovor I, Razgovor II" i "Napredak I, Napredak II".

Istraživačko-eksperimentalni rad uključuje izvođenje u grafičkoj tehnici dubokog tiska. S tehničke strane svaki od grafičkih listova ima svoju jednu ili dvije matrice koje individualno mehanički ili kemijski prolaze kroz svoj proces transformacije. Matrica je tiskovna forma koja u svojoj prvoj fazi postojanja biva "čistom" i neoblikovanom, njezin tiskovni zapis je "prazan" te ona postaje podloga za urezivanje traga. Vizualno-likovnim oblikovanjem trag u matrici postaje motiv ili ekspresija određene misli. Taj misaoni trag prolazi kroz fazu transformacije te se njegov oblik i forma mijenjaju. Egzistencijalni je proces transformacije dokumentiran strukturiranim otiskivanjem matrice. U cijelini radovi pripovjedaju širu priču egzistencije, no unutar sebe i svojih grafičkih listova oni pripovjedaju svoju individualnu priču.

3.1. RAZGOVOR I, RAZGOVOR II

Diptih tvore dva grafička lista pod nazivom "Razgovor I" i "Razgovor II" (Slika 3 i 4). Ovaj rad je prvi u seriji radova koji tematizira egzistencijalnu problematiku u vizualno-tehničkom mediju grafike, on je eksperiment i smijernica za ostale radove. Matrice i grafički listovi istih su dimenzija i vodoravno su postavljeni, te se tako promatraju i čitaju, s lijeva prema desno. Svaki grafički list koristi jednu individualnu matricu koje su oblikovane u međusobnom odnosu. Na ovom radu su korištene grafičke tehnike dubokog tiska: akvatinta, bakropis, otvoreno jetkanje i uljni pastel. Diptih predstavlja razgovor između muškarca i žene s naglaskom njihovog pristupanja problematici smrtnosti.

Grafički list pod nazivom "Razgovor I" je prvi oblikovan. Na grafičkom listu predstavljen je motiv čovjeka koji promišlja o svojoj smrtnosti. Na prvom otisku (lijevo) vizualno oblikovani motivi lubanje i stabla pričaju o njegovim strahovima i prošlosti. Motiv lubanje ne predstavlja samo strah, nego i prijateljsko upozorenje o prolaznosti prirode. Lubanja nije samo komad kosti pun praznine i preostalih zubi, nego poruka sa skrivenim značenjem; ona utjeruje strah od smrti kako bi motivirala na što ispunjeniji život. Crvena sepija predstavlja krv i zemlju kao simbol kompleksnog unutarnjeg promišljanja o vlastitom postojanju. Na drugom otisku (desno) siluetom je jasnije oblikovan simbol čovjeka, koji u svojoj silueti prenosi jasnije formuliranu misao. Zelena boja simbolira zrelost, te razgovorom on prenosi svoje misli drugoj osobi "Razgovor II" i tako nastaje razgovor. Grafički listovi su u zrcalnom odnosu, zbog toga razgovor nije jednosmjernan već on "titra".

Slika 3. Razgovor I, akvatinta, bakropis, otvoreno jetkanje, uljni pastel, 62x48 cm, 2015.

Slika 4. Razgovor II, akvatinta, bakropis, otvoreno jetkanje, uljni pastel, 62x48 cm, 2015.

3.2. NAPREDAK I, NAPREDAK II

Diptih tvore dva grafička lista pod nazivom "Napredak I" i "Napredak II" (Slika 5 i 6). Ovaj rad je drugi u seriji, zbog toga on postaje vizualno-tehnički kompleksniji. Svaki grafički list koristi dvije individualne matrice istih dimenzija koje su u boji otiskivane jedna preko druge. Rad se promatra i čita s lijeva na desno, a grafički listovi se čitaju s desna na lijevo. Na oba grafička lista su korištene iste boje i grafičke tehnike dubokog tiska: akvatinta, bakropis, otvoreno jetkanje i uljni pastel. Diptih bilježi proces transformiranja prirode na koju neposredno utječe čovjek.

Grafički list "Napredak I" predstavlja motiv pretpovijesnog čovjeka koji evoluirao u modernog čovjeka. Evolucija je proces koji vodi do pojave modernog čovjeka, od primata pa sve do pojave homo sapiensa, dominantne vrste u obitelji hominida. Prvi kadar (gore desno) prikazuje primata koji u ruci drži kost pripadnika svoje vrste kao simbol njegove divlje prirode. U drugom kadru (gore lijevo) kost se počinje oblikovati u oruđe a njegov ekspresija lica polako gubi svoje divlje crte. Crvena boja kojom su prikazana prva dva kadra simbolizira sirovost i divljinu. Treći kadar (dolje desno) prikazuje već razvijenijeg čovjeka s oružjem u ruci, tamnija boja kojom je prikazan odražava njegovo unutarnje stanje. U četvrtom kadru (dolje lijevo) prikazan je moderni čovjek u svemiru koji u ruci drži instrument. Figura se nalazi u mraku jer traga za smislom u modernom svijetu.

Grafički list "Napredak II" je nastavak prethodnog grafičkog lista. Prikazuje motiv miša kao simbola napretka u znanosti. U prvom kadru (gore desno) prikazana je miš slobodan u divljini. U drugom kadru (gore lijevo) ljudska ruka oduzela mu je slobodu, zbog čega se tonovi u drugom kadru mijenjaju prema tamnijima. Ekspresija nemirnih linija simbolizira otpor životinje prema čovjeku. U trećem kadru (dolje desno) životinja se podčinila čovjeku i postaje dijelom njegovog plana, što prikaz čini koherentnijim. U četvrtom kadru (dolje lijevo) čovjek izrabljuje životinju kako bi osigurao svoje postojanje. Rad je inspiriran skulpturom miša u Novosibirsku, podignute 2013. godine u čast svim laboratorijskim životinjama koje su žrtvovalе svoje živote za genetska istraživanja čija saznanja se koriste kako bi se bolje razumjeli biološki i fiziološki mehanizmi različitih bolesti u svrhu pronalaženja lijekova (The monument to the laboratory mouse, Andrew Kharkevich).

Slika 5. Napredak I, akvatinta, bakropis, otvoreno jetkanje, uljni pastel, 6x68 cm, 2015.

Slika 6. Napredak II, akvatinta, bakropis, otvoreno jetkanje, uljni pastel, 6x68 cm, 2015.

3.3. EVOLUCIJA I, EVOLUCIJA II, EVOLUCIJA III

Triptih tvore tri grafička lista pod nazivom "Evolucija I", "Evolucija II i "Evolucija III" (Slika 7, 8 i 9). Ovaj rad je treći u seriji, te se bavi apstrahiranim motivima čije postojanje je prikazano vizualno i promjenama oblika matrice. Svaki grafički list koristi dvije individualne matrice istih dimenzija koje su u boji otiskivane jedna preko druge. Na grafičkim listovima su korištene grafičke tehnike dubokog tiska: akvatinta, bakropis, otvoreno jetkanje i uljni pastel.

Grafički list pod nazivom "Evolucija I" prikazuje apstrahirani prikaz evolucije čovjekova opstanka kroz primitivna oruđa, oružja i ratove. Čovjek je u svom razvoju prošao kroz turbulentna vremena kako bi si u sadašnjosti stvorio sigurniju i udobniju budućnost.

Grafički list pod nazivom "Evolucija II" prikazuje apstrahirani prikaz životinje zarobljene u kavezu koja bježi u slobodu. Životinja je uhvaćena zbog opstanka čovjeka a glavna intuicija te životinje je očuvanje njezina života.

Grafički list pod nazivom "Evolucija III" prikazuje apstrahirani prikaz čovjeka i njegovog otkrića molekularnog svijeta. Stijeući ta znanja on postaje sposoban manipulirati materijom u korist svog opstanka.

Slika 7. Evolucija I, akvatinta, bakropis, otvoreno jetkanje, uljni pastel, 100x70 cm, 2017.

Slika 8. Evolucija II, akvatinta, bakropis, otvoreno jetkanje, uljni pastel, 100x70 cm, 2017.

Slika 9. Evolucija III, akvatinta, bakropis, otvoreno jetkanje, uljni pastel, 100x70 cm, 2017.

4. ZAKLJUČAK

Praktični dio diplomskog rada temelji se na vizualno-tehničkom eksperimentu u grafičkim tehnikama dubokog tiska. Rad se sastoji od 7 grafičkih otisaka koji čine tri rada (jedan triptih i dva diptiha) koje izvedbeno i tematski povezuje propitivanje egzistencijalne problematike u kojoj sam pronašao glavnu inspiraciju. Inspiraciju pronalazim i u popularno-znanstvenoj literaturi, umjetnosti i kinematografiji.

Grafički medij kao sredstvo mi omogućuje da dokumentiram informacije u tragovima matrica. Zbog toga radovi dobivaju novu dimenziju i prelaze iz statičnog kadra u pričanje priče. S tematske strane radovi u cjelini oblikuju univerzalno propitivanje egzistencije, no unutar svakog rada nalazi se vlastiti kadar individualne radnje. Prolaznost vremena, traga i prostora utkani su u priču ovih radova.

5. SAŽETAK

Diplomski rad temelji se na vizualno-tehničkom eksperimentu u grafičkim tehnikama dubokog tiska. Seriju od sedam grafičkih listova koji tvore tri rada različitih formata izvedbeno i tematski povezuje propitivanje egzistencijalne problematike. U uvodu je objašnjen filozofski pravac egzistencijalizam i njegov utjecaj na umjetnost, kako u prošlosti tako i danas. Svaki rad je zasebno analiziran i objašnjena je njegova simbolika koja je objedinjena zajedničkom temom egzistencijalizma.

Ključne riječi: grafika, duboki tisak, egzistencijalizam, egzistencija, proces, trag

Keywords: printmaking, etching, existentialism, existence, process, trace

6. LITERATURA

- Sartre, J. P., (1948.) What is literature?, London, Methuen (1967.)
- Sagan, C., (1994.) Pale Blue Dot: A Vision of the Human Future in Space, *Plava točka u beskraju: Budućnost čovjeka u svemiru*, Lovrić, D., (2002.) Zagreb
- Šuvaković, M., (2005.) Pojmovnik suvremene umjetnosti, Zagreb
- Paro, F., (1991.) GRAFIKA, Marginalije o crno-bijelom, Zagreb, Mladost
- Deranty, J. P., Existentialist Aesthetics. Dostupno na:
<https://plato.stanford.edu/entries/aesthetics-existentialist/> (16.10.2017)